

Jankovics József

NÉGY ARCHAİKUS IMA

Az alább közreadandó négy archaikus szövegemlék közül hármat az oxfordi Manchester New College könyvtárának egyik magyar kötete őrizett meg az utókor számára, a negyedik pedig hazai levéltárból került elő.¹

Enyedi György Torockai Máté-fordította antitrinitárius vitairata első és hátsó kőtestáblájának belső oldalán több kéztől származó possessor-bejegyzésekkel, valamint 1651 és 1671 között datálódó gazdasági feljegyzésekkel körülvéve,² valószínűleg a könyv számunkra fontos első tulajdonosának kezétől ered – egyéb fordítás- és stílusgyakorlatok mellett³ – a három imádság.

A szövegek jelentőségét nem kell bizonyítani, viszont fel kell hívni a figyelmet arra, hogy azon ritka példányok közé tartoznak, amelyek még viszonylag korán nyertek írásos rögzítést. Nyelvi fordulataik, sztereotípiáik utalhatnak valós korukra.

¹ ENYEDI György – TOROCKAI Máté, *Az Ó- és Újtestamentumbeli helyeknek . . . magyarázatjok*. Kolozsvár, 1620. (RMK I. 494.) Itt köszönöm meg a Manchester New College-nak, hogy kutatásomat lehetővé tették. – E kötet provenienciájához még annyit, hogy egyik bejegyzése szerint „Csere vásár Uttyán által adtam Ezen Konyvet Székely Kereszturi Unitarius Lelkesz Tisztelendő Péterfi Sándor Urnak 1856ban Martius 31-ikén, En Pálffi Josef.” – S ezzel arra is sikerül választ adni, hogyan került a könyv az oxfordi unitárius kollégium könyvtárába. Ugyanitt található ugyanis Ürmösi Márton 1689. március 19-én befejezett kézírata: In Genere Contra Omnes locos Controversos Argumentum címmel. (Gerincén: *Explicationes locorum Veteri et Novi Testamenti.*) E kézirat possessor-bejegyzései is Székelykeresztúrra utalnak: Pap Péter, Sigismundi Job de Toroczko (1782) után 1863-ban Simén Domokos unitárius tanár birtokába került a kötet, s Angliából való hazatérte után az ő küldeményeként: „From Domine Simén to the Library of Manchester New College. Székely Keresztur, Nov. 19. 1863.” – A rokon témájú kézirat és nyomtatott kötet tehát ezen az úton juthatott Angliába.

A negyedik számú szöveget STOLL Béla a Kárász család levéltárából másolta. Jelzete: OL P 349. Kárász-lt. Fasc. I. Vegyes jogi iratok.

² Ex libris: Michaelis Szengericey (?), Georgij Kenosi, illetve az előljáró beszéd végén Stephani Hévizi szerepel. 1651-es, 1658-as Czokalfalván tett, valamint 1671-es Hévizi Istvánra és Pápainéra vonatkozó, Gyepesi János tollától származó feljegyzés.

³ Anno Domini Millesimo Sexigento Quinquagesimo, idest 1650 die penultima Decembris, Mutuauj hunc (?) librum ab Affine meo dilecto syncere, ac pergratissime E. Georgio Literato, ut nominatur, de Monyatt.

Ego autem dedi pro hoc libro Affini meo sincero Librum Flavij Josephy De Antiquitate Judaeorum continentem. Arcae Noë longitudo, Trecentorum cubitorum erat; Latitudo quinquaginta Cubitorum erat; Altitudo Triginti Cubitorum; Ex lignis leuigatis confacta.

Studiorum radices amara, fructus autem sap. [?]

Cygnus canoro tono suas prosequit exequias.

Operare continuo ne te Daemon praeoccupett.

Gyükerey igen keserűek, gyümölcze penigh igen edesek Az tudományoknak. Az Hattyu az eő eneklesevel eküsetj az eő maga temeteset. Munkalkogyal szüntelen, hogj tegedet az Eordeogh el ne foglallyon.

Erdélyi Zsuzsa alapvető felosztását követve az 1., 2., és a 4. szöveg a „kevert tudatformájú-funkciójú” szövegek közé sorolható be, míg a 3. „egyértelműen keresztény tudatformájú-funkciójú szöveg”-nek minősíthető.⁴

A „pokol esőt, pokol szelet, pokol fergeteget” eltérítő ráolvasás az ún. „elintő” funkciót testesítette meg, amellyel az időjárás csapásait próbálták elhárítani. Ezt a típust a 10. sz. szöveg képviseli Erdélyi Zsuzsa méltán híressé vált gyűjteményében.⁵

A 2. sz. szöveg szintén ritka típust mentett meg az enyészettől: a peres eljárás előtt mondandó imák létéről Bod Péter közvetítésével tud a szakirodalom, s csupán egyetlen szöveget ismer.⁶

A 4. sz. ráolvasás tartalmilag megegyezik Bornemisza Péter egyik bájoló imájával, *Az menyelesről*⁷ mondottal.

1.

Holot el indula az mű Urunk *Jesus Christus*, eleol talala pokol (Eseott), Szelett, pokol Eseott, pokol Fergetegett, ez szott monda Urunk *Jesus Christus* houa megj pokoll Széll, pokol Eseö, pokol Fergetegh. Ez szot monda pokol Szel, pokol Eseö, pokol Fergetegh, Enis megjek büneos Adam feoldere terneo szem[et?] teordelni, aldöt buza veszteni, ez szot monda Urunk *Jesus Christus*, poroczolok az en mennyey *Szent Attyamnak* szajabol szarmazott *Szent* ighjivvel, *s*zent hatalmaual, hogj* ne mehes, hanem teryj el innet, s menny el (kegjetlen) kietlen keo szal rontany, fürteos fenyeo teordelni, keo sziklaknak rontani. Amen. Mü Attyank. &c. Hiszek egj Istenben minden (ha)adható, &c.

2.

In Nomine Domini. Hogy ha perelni akarz valakivel, es nyerni akarod, tehat minek elotte be Mennel az szek hazba, eleoszeor az Szek haz eleött ez ighikett mond ell, az utan az Pater nostert *Tribus vicibus*: Kün üll vala Aszszonyunk szep Szűz Maria (fel) fekete feoldnek szinen, Veres Tengernek keozepen, eoleben vala gusalia, gusalyan fon vala, eoleben az eo aldöt *s*zent Fiatt rengeti vala, oda jeoue Teorueny teueo harmincz Sido Leany, [!] eoteot ideze Teorueny szekben, Teorueny teueö harmincz Sidoknak eleyben, hogj Szűznek mondotta eo magat; maga fiatt rengeti; kezde erette Aszszonyunk szep Szűz Maria keseruesen sirnia: Megh szolalla Urunk *Jesus Christus* negyuen napi kis koraban: Mitt sirz Szűzesseges *Szent Anyam?* Mitt ne siriak aldöt *s*zent Fiam *Jesus*, ha ide jeott vala teorveny teueö Harmincz Sidoknak edgyk leanya, engemett ideze teorueny szekben harmincz Sidoknak eleybe hogj Szűznek mondottam magamot, maga Fiamot rengetem; Megh szolalla Urunk *Jesus Christus*, Vegy fel engemet, Szűzesseges ves karodra, Vigy be engemet Teorueny teueo Harmincz Sidoknak eleyben, megh felelek erettet. Pater noster. &c. Notaban Anno Domini 1653. dje 28 Mensis July.

3.

Mint az te szolgáló leanyodtul Saratul az Asmodaeus eordeogh az Raphael Angyal által el üzetete; Szabadicz megh engemetis azon keppen minden ellensegemteol, mint Daidot az Golyattul, es Sautul, [!] Danielt az Orozlan yok szaiabol; Jonast az Czett halnak gyomrabol, Az harom Iffiat az Egeo kemenczebeol, Susannat az hamis bíraktul, Judithot az Hollofernestul, Manasest, es Josephet az teomleoczbeol. Igy tegy en velem szegeny szolgáladdal en Mennyey szerelmes *Szent Atyam* etc.

⁴ ERDÉLYI Zsuzsa, *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Második kiadás. Bp., 1976. 49.

*olvashatatlan szó, feltehetően: oda

⁵ Uo. 124.

⁶ Uo. 187.

⁷ (RMKT I. 439) Vö. még MNyr 1873. 306–309. 8. sz. ERDÉLYI, i. m. 122. és különösen 151.

4. Ki fizamodas ellen

Uram Jesus Christus, mikor a földön járt lába ki menyülvén, Csont ki mene heléből, Csont, Csont esze mene, az Ő dragalátott Szent, Szent székébe üle, nagy banatnak hajtotta az eő szent fejet. Azon méne Aszszonyunk szép, szép szüz Maria, Kerdezé tölle min bankodol édes fiam, édes Jesusom? Hogy ne bánkodnám Aszszonyunk szép, szép szüz Maria, Mikor a földön járék Labom ki menyülék, csont ki mene helyéből, Csont, csont eszse mene; Küldi vissza a Boldogsagos szep, szep szüz Mariának Boldogsagos Szüz Maria Keresztelő Szent Jánosnak, Keresztelő Szent Janos ugyan Jesus Kristusnak, Uram Jésus Kristus, könnyeruly a ki ment csontokon Amen. Mi Attyánk etc.

Enyedi Sándor

KAZINCZY FERENC LEVELE CHÁZÁR ANDRÁSHOZ

Az Országos Levéltárban őrzött Cházár család iratai között egy kiadatlan Kazinczy-levelet találtam.¹

A levél hónapokkal Kazinczy letartóztatása előtt íródott, címzettje pedig Cházár András (1745–1816) nagy műveltségű ügyvéd, aki a felvilágosodás szellemében támogatta II. József társadalmi reformjait. Örömmel köszöntötte a császárnak a nemesi adózás bevezetése érdekében tett intézkedéseit, de jozefinizmusa erős magyar hazafias szellemmel párosult, s amikor II. József elrendelte, hogy az ügyvédek a törvényszékhez csak németül nyújtsák be kereseteiket, bár kitűnően tudott németül, tiltakozásképpen lemondott ügyvédi pályájáról. („Nem akarom idegen nyelven a magyar törvényszékeket profanálni, s kész vagyok inkább e sok ideig tanult nyelvet (németet) elfeledni, mintsem azt használni...”² 1790-ben Gömör megye főjegyzőjévé választották, s egyike lett a nemesi ellenzék szónokainak. A sajtószabadság érdekében több ízben is szót emelt. *Pro libertate preli* című röpiratát a hatóságok elkobozták.

Gömör megye Pelsőcön tartott közgyűlése 1793. szeptember 9-én foglalkozott azzal a határozattal, amely a nyomdák működését királyi engedélyhez köti. Az egybegyűlt rendek a rendelet ellen felterjesztésben tiltakoztak. A tiltakozás szövegét Cházár András fogalmazta meg. A felterjesztés (Raeprezentatio) szövegét kinyomtatták.³ Ahová nem jutott nyomtatott példány, ott kéziratban terjedt. A bátorhangú kiállítás a reakció támadásának a pergőtűzébe került, a sajtószabadság eszméjéért lelkesülők pedig ügybuzgalommal terjesztették. Kazinczy 1794-es nagyváradi tartózkodása idején közvetlenül is értesült a kinyomatott felterjesztés visszhangjáról – és levelében azonosulva a felterjesztés elveivel, biztatja a szerzőt: „állj ki a fergetegek ostromát és ha el kell veszned, vessz el bátran...”

1794-ből viszonylag kevés Kazinczy levél maradt az utókorra, a sorozatos letartóztatások idején, a jakobinusok kivégzésének árnyékában sok olyan levelet megsemmisítettek, amely a letartóztatottak helyzetét súlyosbította vagy a címzetteket kompromitálhatta volna. A Cházár Andrásról írott Kazinczy levél bizonyítja az utókorra: Kazinczy Ferenc nem véletlenül került a reakciós Ferenc király véstörvényszéke elé.

Kazinczy Ferenc levele Cházár Andrásához

Hazádat Szerető Polgár!

23. napok óta az arany érnék iszonyu kínai között itt feküdvén, azon felül hogy az Őcsém első leveleddel előttem feldicselkedett volt alkalmatosságom második leveledet is látni nála. Örvendek dicsőségednek, kedves és nagy érdemű Polgár! ámbátor miatta az Igazság és Virtus ellenségei által bántattatol is. Ha szükségtelen nem volna kérésem, kérnélek hogy maradj hasonlatos magadhoz, állj ki

¹ Országos Levéltár: Cházár család iratai. P. 1427. 8. csomag, 102. tétel.

² *Rozsnyói Híradó*, 1879. II. 9. j. 6. sz.

³ Részletesebben l.: BENDA Kálmán, *A magyar jakobinus mozgalom iratai. I. k.* Bp. 1957. 939–940.

a' fergetegek ostromát és ha el kell veszned, vessz el bátrann, állhatatos lélekkel, és örvendezve. Nevezetesen pedig akik egy dicső példáját, hogy egy nemes lélek melly a' maga Szemét ismeri, a' hivatal viselést nem nézi úgy mint azok az alacsony lelkek, a' kik megvakítván annak fénye által, azt úgy nézik mint valami felette nagyot. Ő melly sok veszélynek forrása ez.

Az Őcsém néked egyéb tudósításokkal fog kedveskedni, én olyakat közlök Veled, mellyek Személyedet közelebből érdeklik.

1) Gróf Sauer,⁴ Nagy Váradí Prépost, azon felírásodról, mellyel a' Nyomatás szabadsága védelmére keltél, azt az ítéletet hozta, hogy annál ostobább munkát soha sem olvasott; és szánja Hazánkfiat, kik annyira meg vannak vakitva, hogy ezt mindég szomjan olvassák.

2) Aszalay János⁵ barátomnak ugyan ezen Repraesentatzioból egy Nyomatványt Kassáról újságképpen küldöttek Pozsonyba. Ő azt közlötöte Weber Könyvnyomatatóval. Ez annyira Szépnék találta, hogy lefordítá Németre, nem hogy kinyomatódjék, hanem hogy kézírásba közölhesse némmellyekkel; de nevezetesen hogy Berlinben egy Journalba iktatódhassék. – Valaki bésugá Ormosdinak hogy a' Gömöri Repraesentatzió Webernél németre van fordítva. Ezt a' hirt a' Primáshoz vitte. A Primás dühösen ordít: Viszpánt elő! Viszpánt elő! – Ez elő jön, veszi a' parancsolatot, 's haza küldi a' Város birájáért. Nyakra főre szalad hozzá a' Bíró fel a' Város házához. Mindenütt keresik Webert. Végre megelik 's viszik a' Szenátus elébe.

– Um des Himmels willen, was haben Sie gethan? Was denn? – Sie haben die Repraesentation von Gömör deutsch gedruckt. – Das hab ich nicht; ich bin ein treuer, die Vorschriften meiner Obern pünktlich (igy! helyesen: pünktlich) beobachtender Bürger, nie habe ich seit dem königlichen Befehl etwas ohne das imprimatur des Censors gedruckt; aber diese Repraesentation wohl übersetzt, denn idh fand sie sehr gut, und sie gehört zu meinem Fach. Zu meiner eigenen und meiner Freunden Belehrung übersetzte ich es; aber ich ließ es nicht drucken, und werde es ohne das Imprimatur des Censors nicht.

Hirt vivének a' főpápnak, 's az iszonyu láрма mellyel a' Város fél óra alatt eltölt, megszűnt.

3) Bécsben Németre van fordítva, és ki nyomtatott. Mindenek olvassák, 's így szólnak:

Sehants, wie weit sein die Ungarn gedrunge; wir glauben, die Kerls sind barbaren, lesen nichts, habt ihr so was gelesen?

4) A' Ministerium így szól:

Wenn sie ihr Verböczy und ihr Corpus Juris citireten, nu das ging noch an; allein aus dem Jus Naturae zu raisonniren! Das geht einmal für allemahl nicht.

Pedig én azt tartom, annak van vége hogy a Repraesentatziók Verböczyből és a Corpus Jurisból irattassanak. Menschenrechte, ez az új Verböczy.

5) Vas Vgye megköszönté a' Fejedelmet hogy a' gondolkozás szabadságára bilincseket vert.

6) Tolna a Gömöri Repraesentatziót bepecsételve tétette az Archivumba, hogy senki se romoljon meg olvasása által. Régenten a' Klastromokban láncra verték a' Haereticusok írásait.

Elj szerencsésen megdicsőített Polgár és szeresd
tiszteledet

Kazinczy Ferenczet

Váradon, 4 Mart. 1794.

⁴Sauer Kajetán (1744? – +1811) arbei választott püspök, nagyváradí prépost, a diétán a váradí káptalan küldötte. Sorozatos jelentéseiben denunciálta az ellenzék tagjait.

⁵Aszalay János (1767? – 1796) a sárospataki normális iskola igazgatója, korábban Kazinczy öccsei mellett nevelő. A Martinovics perben három évre ítélték.

LEVELEK KISS JÓZSEF TEMESVÁRI KORSZAKÁHOZ

I. Levele Scheiber Ottóhoz

Kiss József temesvári korszaka (1876–1882) még eléggé tisztázatlan.¹ Mózer István nemrégiben kiadta Kiss József két levelét Mannsberger–Mosonyi Jakabhoz, az aradi színtársulat vezetőjéhez, 1882-ből.² Mindkettő kapcsolatos azzal a prologussal, amelynek megírására felkérte a temesvári polgármester a költőt, s amelyet Hunyadi Margit adott elő a temesvári színház megnyitásán 1882. december 10-én.³

Az alábbi levél, amelyet Temesvárról kaptam ajándékba, a korszak nyitánya. Itt jelzi, hogy pályázni szeretne a temesvári hitközség jegyzői állására. A címzett Scheiber Ottó. Ez kiderül a Pesti Izraelita Hitközség születési anyakönyvéből. Ő volt a költő Ottó nevű fiának komája.⁴ Személyéről semmit sem sikerült megtudnom. A levél szerint Gyulai Pál ígért hozzá segítséget, ami meglepő.⁵ Reméli Pulszky Ferenc támogatását is.

A levél szövege a következő:

Szeretett barátom, édes komám!

Az *Ottó* fiam tisztelt Önt, de egyelőre még nem üzenhet egyebet, minekutána az a kegyetlen rituális szertartás, amelyen keresztül esett, még mindig fúrja az oldalát. Isten akárhova tegye azt a gonoszlelkű saktert,⁶ aki onnan is elvesz, ahova az ember hozzátoldani szeretne! – Mindazonáltal ma reggel már kissé nyugodtabban viseli magát. Két három nap alatt kiheveri. Most pedig fogadja, édes komám, köszönetünket az avisált küldeményért, mely hihetőleg még a délelőtti órákban „beüt”, és nóm üdvözlését, ki Önt igen szeretetreméltó férfinak képzei, amiben nem is csalódik. Sürgönye még ideje korán érkezett meg.

És most egyébről, ami három nap óta annyira elfoglal, hogy csaknem kizárólag ez irányban teszek lépéseket. A dolog következő. A temesvári izr. kulturközség kebelében megürült a jegyzői állomás. Ha ezt elnyerhetném, anyagi állapotom egyszerre váratlanul javulna, hosszas küszködés után valahára zöld ágra vergődném. Innen Pestről nagytekintélyű férfiak a legszeretreméltóbb készséggel tettek lépéseket érdekeltemben. Gyulai Pál holnap reggelre ajánló levelet készít el számomra Ormos Zsigmond főispán úrhoz, talán Pulszky Ferenc is tesz valamit, szóval minden befolyást mozgásba hoztam. Ha sikerül, az esetben, édes komám, még közelebb érintkezésbe jutunk, tőzsomszédok leszünk és annyi nyomorgás, hányatás után végre megpihenhetek.

Édes barátom! Ha Ön, mint Temesvárt tekintéllyel, ismeretséggel, befolyással bíró ember, bármely irányban érdekeltemben valamit tehet, csak a kis keresztfia jóvoltát fogja vele előmozdítani. Az esetre pedig, ha a szerencse kedvez és ez állást elnyerem, az Ön információi, ajánlatai megbecsülhetetlenek lesznek reám nézve.

Most pedig egész zavarba vagyok, hogy hova küldjem ezt a levelet. Önnek annyi az otthonja, minden levelét máshonnan címezi. Végre belenyugszom. Akárhova címezem a levelet, ah Philadelphiába küldöm is, mégis megkapja. Isten Önnel. Ötelem Önt, a nóm tisztelt, a sivalkodó, örökké protestáló kis fiam pedig illő emberségtudással kezét csókol. Hive és barátja

Budapest [1876] Apr. 4.

Kiss József

¹ ZSOLDOS Jenő: *Korai fejezetek Kiss József életéből*. MIOK Évkönyve. 1971/72. 93–98.

² MÓZER István: *Kiss József két ismeretlen levele és elfelejtett prologusa*. A Bukarestben megjelenő Művelődés folyóirat XXXIII. 1980. júniusi számának Könyvtár c. mellékletében 1980/2. 25–27. Lenyomatja a prologust is (Felavatás).

³ Hasonló levelet közöltem: *Levelek Kiss József életrajzához*. It 1977. 222–224.

⁴ Kiss Ottó 1876. III. 27-én született. IV. 3-án vették fel Ábrahám szövetségébe.

⁵ Kettejük kapcsolatára eddig pozitív adat: Gyulai megküldte neki költeményei 2. kiadását 1882-ben ezzel a dedikációval: „Kiss József úrnak emlékül Gyulai Pál” (RUBINYI Mózes: *Kiss József élete és munkássága*, Bp. 1926. 155.). Nyilván Kiss József ez évben megjelent költeményei viszonzásául.

⁶ Így nevezi tréfásan a móhélt.

II. Levelei Kónyi Manóhoz

Temesvári időszakában, 1881-ben, írta Kiss József az alábbi levelet és névjegyet Kónyi Manóhoz (1842–1917), az országgyűlési gyorsíró hivatal vezetőjéhez. Ő adta ki Deák Ferenc beszédeit hat kötetben (Bp., 1882.). Erre történik utalás a levélben:

Igen tisztelt Uram és barátom!

Mennyire fájlalom, hogy Önnel most kezét nem szoríthatok. Kézszorításom melege a szavaknál világosabban demonstrálná Önnek, hogy mennyire örülök a világra szóló diadalának.

Azt mondják, az öreg Deák nem éppen valami nagy barátja volt a semitáknak. Ha ez áll, amit Ön tudhat legjobban: akkor Ön, a semita, olyan történelmi iróniát inaugurált napjainkban kimagasló művével, melyet egy Heine is megirigyelne Öntől.

Nekem ugy rémlett, mintha bizonyos lapok, akikről nem vártam, azért borították el Önt egy a méltó dicséretet virágözönével, hogy saját pirulásukat fődjék vele. Mert a szabadalmazott nyelgic honfiakra senki még egy rá nem piritott, mint Ön, Uram!

Egy okos ember könyvében olvastam valamikor, hogy a tudós genieje az ő türelme!⁷ Ó milyen tulgazdag Ön türelemben!

Üdvözlöm Önt! S ha abból a nagy szeretetből, melyet Ön hősenek szentel, egy kis részecskét meggazdálkodhat, tartsa fön az én számomra. Híve

Temesvártt, 1881. nov. 1-én.

Kiss József

A névjegy (hátlapján feltüntetve a lakás: IX, Csillag utca 15, I. em. 20.) szintén ebből az évből való. Költeményei második kiadásának (Bp, 1882.) előfizetési ívét küldötte be vele:

Tisztelt barátom,

Ime az ív! Azon kikötéssel adom át, hogy az Ön nevével rajta, ha megsérteni nem akar, ne találkozzam! Az volna szép, hogy nekünk egymás számára ne legyen egy baráti tiszteletpéldányunk! Üdvözlí híve

[1881] Decz. 3.

Kiss

A fenti anyagot kiegészíti egy német nyelvű hirdetmény, amelyet Kiss József fogalmazott és az elnökkel, buziási Eisenstädter Ignác Sámuellel együtt írt alá. Benne elnökválasztásra invitálják a hitközség tagjait, 1879. október 12-re.

A második melléklet Költeményeinek egy dedikációja az elnök fia számára:

Kedves ifjú barátomnak,
Eisenstädter Árpádnak,

buzditásul

Temesvár, Decz. 20
1881

Kiss József

Ezek a levelek és dokumentumok a birtokomban vannak.

⁷A szólás Buffontól, a francia természettudóstól és írótól (1707–1788) származik.

KOSZTOLÁNYI KÉT LEVELE TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEFHEZ

Az alábbiakban két – a közelmúltban véletlenül előbukkant –, korábban ismeretlen Kosztolányi-lapot teszünk közzé. Mindkét, zöld tintával írott levelezőlap címzettje Turóczi-Trostler József (1888–1962). Kettejük – feltehetően gazdag – levelezéséből eddig még semmi egyéb nem került elő. Turóczi – külön ládában gyűjtött leveleinek nagy része kézírataival együtt – a második világháborús események során pusztult el. Kosztolányi hagyatékából sem került fel mostanáig más, levélváltásukat bizonyító adat, de elmondhatjuk, hogy ifjúságuktól Kosztolányi korai haláláig meghitt barátság fűzte őket egymáshoz, mindvégig sokrétű kapcsolatban álltak.

Megismerkedésük körülményeit nem ismerjük pontosan. Ismeretes viszont, hogy Turóczi 1917-től 1943-ig a Pester Lloyd állandó munkatársaként, irodalmi kritikusaként, majd rovatvezetőjeként, a Nyugat „nagy” nemzedéke kortársaként három generáció költőinek, íróinak műveiről számolt be a lap hazai és külföldi olvasóinak. Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila, Radnóti Miklós és mások alkotásainak méltatása mellett figyelemmel kísérte a magyar írók külföldi, elsősorban németországi fogadtatását, műveik visszhangját. Cikkeit a témák gazdagsága és a rendkívül gyors reagálás jellemezte. A később napjában kétszer megjelenő Pester Lloyd Turóczi szinte megszámlálhatatlan sokaságú írását közölte.

Ezt az újságot – többek között – a napi kétszeri megjelenése miatt is kedvelték a németül tudó magyar, különösen pedig a pesti olvasók. Kosztolányi művei gyors és igen kedvező külföldi fogadtatásának minden mozzanatát hírül adta a Pester Lloyd; de verseivel, novelláival, tárcáival is gyakran találkozhatunk a lap hasábjain. Fordítóként is nemegyszer szerepel (vagy – a fordító megjelölése nélkül – Turóczi ültette át egy-egy írását németre).

Erről a kapcsolatról ad hírt Kosztolányi két lapja. Megírásukat csupán egy hét választja el egymástól: az első 1929. március 7-éről, a második március 15-éről van datálva. (A levelek Komor Ilona tulajdonában vannak.)

Kosztolányi Dezső
Budapest, I. Tábor-utca 12. sz.

1929. III. 7

Kedves barátom,

A rossz orvos, melynek magyar és német szövegét egyaránt ismered, megjelent Baden-Badenben, a Merlin-Verlagnál. Hálás volnék neked, ha a P. L.-ben megemlítenéd. Mondd sohasem találkozunk többé? A könyvet elküldtettem lakásodra.

(a hátlapon:) Ölel:
Kosztolányi Dezső

A borítékon:

Ngs

dr Turóczi Trostler József
tanár úrnak

Budapest
IX. Ferenc tér 4 II

¹SÁFRÁN Györgyi, *Kosztolányi Dezső hagyatéka*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának katalógusai 11. Bp. 1978.

A hátlapon:

Feladó:

Kosztolányi Dezső

Budapest, I. Tábor u. 12.

Alatta zöld viaszpecsét

A lap méretei: 11x16 cm.

Kosztolányinak itt említett, *A rossz orvos* című regénye 1921-ben jelent meg. Német fordítását pedig már 1923-ban közölte folytatásokban a Frankfurter Zeitung című napilap. Ugyanez a szöveg jelent meg azután könyvalakban a Merlin-Verlagnál 1929-ben.² A fordító egyébként Stefan I. Klein, akit talán éppen Turóczi javasolhatott, hiszen jól ismerte, és nagyrabecsülte mint fordítót. Egyébként ő fordította a *Nerót*, a *Pacsirtát*, az *Édes Annát*, valamint antológiáiban Kosztolányi számos novelláját. Stefan I. Klein fontos szerepet töltött be a korabeli új magyar irodalomnak a német nyelvterületen való megismertetésében.³

A lap szövegében szereplő P. L. a Pester Lloyd rövidítése. Az újság hasábjain hamarosan meg is jelent a szóban forgó regény ismertetése Turóczi tollából. Az *Ungarische Literatur vor dem Auslande* című – rendszeresen visszatérő rovatban – Turóczi ez alkalommal az új kötet méltatása mellett Kosztolányi addigi pályájának főbb állomásait is áttekinti, és szól a magyar irodalomban betöltött szerepéről is.⁴

II.

Bp. 1929. III. 15

Kedves barátom, csak most olvastam el a *Nyelvőrben* kitűnő cikkedet *Spitzer Leóról* s méginkább fölszigázta érdeklődésemet. Kérlek írd neki, – amint megígérted – küldje el könyveit címre (I. Tábor u 12), okvetlenül foglalkozni fogok velük. Ha pedig nem bírod megszerezni így, akkor add valahogy kölcsön.

Ölel:

K. D.

Címzés: Ngs Turóczi Trostler József dr
úrnak

Budapest

IX. Ferenc tér 4. II.

Postai levelezőlap. Méretei: 10,5 × 15 cm.

Turóczi-Trostler Józsefnek *Spitzer Leó újabb tanulmányai* című közleménye a Magyar Nyelvőr 1929-es (LVIII.) évfolyamában jelent meg (26–28); Spitzernek *Stilstudien* (I. Sprachstile, II. Stil-sprachen) című művét ismertette benne (Max Hueber Verlag, München, 1928). Spitzer egyébként 1915-ben a Nyelvőr munkatársainak sorába lépett, s ettől kezdve húsz éven át rendszeresen jelentek meg cikkei a folyóiratban.

Leo Spitzert elsősorban stilisztikai munkássága ún. „pszichológiai” stílselemző módszere tette ismertté. Turóczi mondja róla említett közleményében: „Eljárása sokszor valóságos iskolája az intuíción irányított stílselemzésnek. Mert hiába minden megfigyelés, nyelv-statisztika, pszichogrammok és analógiák, az út végső, leghomályosabb, éppen ezért legproblematikusabb részét csak az intuíción képes megvilágítani” (i. m. 27). Ezt a módszert Hankiss Elemér „alkotás-stilisztikai iskolának” nevezi (*Az irodalmi kifejezésformák lélektana*, 17); maga Spitzer viszont „Zirkelmethode”-ként említi.

²*Der schlechte Arzt*. Ein kleiner Roman von Desider Kosztolányi, Baden-Baden, Merlin Verlag, 1929. Übertragen aus dem Ungarischen von Stefan I. Klein.

³SALYÁMOSY Miklós, Magyar irodalom Németországban 1913–1933, Bp. 1973.

⁴Pester Lloyd, 1929. június 8., 7. l.